

Оріген

Оріген зі своїми учнями, іл. Я. Люкена, 1700

Орігѐн, Оріген (грец. *Οριγѐνης*; бл. 185, м. Александрія, Єгипет — 254, м. Тір, тепер Ліван) — ранньохристиянський богослов, філософ, екзегет, очільник Александрійської богословської школи.

Оріген (*Οριγѐνης*)

Народження	бл. 185
Місце народження	Александрія
Смерть	254
Місце смерті	Тір
Місце поховання	Тір
Місце діяльності	Єгипет, Туреччина
Напрями діяльності	богослов'я, філософія, проповідництво
Традиція/школа	християнство

Зміст

- 1 Життєпис
- 2 Погляди і праці
- 3 Визнання
- 4 Додатково
- 5 Праці
- 6 Література
- 7 Автор ВУЕ
- 8 Важливо!

Життєпис

Згідно зі свідченнями Євсевія Кесарійського, походив із християнської родини. Після мученицької смерті батька (202) мусив матеріально забезпечувати матір та шістьох молодших братів.

Був учнем Климента Александрійського. Від 203 викладав, був очільником Александрійської катехитичної школи у 217–232, провадив дослідження. Вивчив іврит. Дотримувався суворого аскетизму.

Згідно з Порфирієм, Оріген відвідував лекції Аммонія Саккаса, засновника неоплатонізму. Тут познайомився з Геракласом, який став його колегою, а потім суперником і єпископом Александрії.

У м. Александрії почав komponувати «Гекзаплу», написав «Різне», «Про воскресіння» і «Про засади», приступив до розлогого коментаря на Євангеліє від Івана. Здійснив мандрівки до міст Рима (212), Антіохії, в Аравію (215–216) та Палестину, де поглиблював свої знання Святого Письма, знайомився з біблійними теренами.

Оріген здобув славу як проповідник, що викликало несхвалення з боку Александрійського єпископа Димитрія (особливо після дозволу мирянину Орігену проповідувати в Кесарії Палестинській).

У 229–230 вирушив до Греції для дискусії з Кандідом — послідовником гностичного (див. Гностицизм) учення Валентина (2 ст.). Дорогою єрусалимський і кесарійський єпископи висвятили його у священники в Кесарії. Висловлені Орігеном у ході дискусії погляди на проблему свободи волі (навіть сатана, що впав з власної волі, може покаятися), зусиллями єп. Димитрія потягли за собою синодальний осуд, позбавлення сану та заборону повертатися в м. Александрію. Проте таке рішення не підтримали в Греції та

Палестині. Відтоді Оріген жив і навчав у містах Кесарії Палестинській та Антіохії, куди привабив багато учнів (з-поміж найвідоміших — Григорій, пізніше єпископ Неокесарії, знаний як Григорій Чудотворець).

З Кесарії продовжив свої подорожі. У 235 переслідування імп. Максиміна (правив у 235–238) застали його в Каппадокії, де він уклав, зокрема, «Повчання до мучеництва».

Під час гонінь за імп. Деція (правив у 249–251) Оріген був ув'язнений (250) і підданий тортурам, але вижив. Помер за кілька років. Могила діяча в м. Тірі вшановували; історики періоду хрестових походів підтвердили її тривале існування.

Погляди і праці

Система Орігена складається з трьох частин: об'явлення Бога у твориві, падіння сотвореного, повернення через Христа до первісного стану.

З-поміж головних учень — доктрина про передіснування душ, яка стверджувала, що до створення матеріального світу Бог створив величезну кількість безтілесних «духовних розумів». Усі ці душі спочатку були віддані спогляданню та любові до свого Творця, а коли палкість Божественного вогню охолола, майже всім цим «розумам» набридло споглядати Бога, і вони відпали від Нього, втілилися і поєдналися з матерією. Мірою зменшення любові за їхнім вільним вибором вони стали демонами, людьми та ангелами. Проте одна душа, цілковито віддана Богові, через любов з'єдналася зі Словом (Логосом) Бога. Зрештою Логос прийняв тіло і народився від Діви Марії, ставши Боголюдиною Ісусом Христом. Логос зродився з Бога, а світ — із Логосу. Він був не лише творцем світу, а і його Спасителем. Оріген палко вірив у свободу волі та категорично відкидав валентинівські ідеї обрання та приречення. Вважав, що навіть безтілесні душі мають силу на власні рішення. За ним, вільним є лише той, хто обирає добро, натомість вибір зла ніколи не є вільним, а рабством.

Орігена часто вважають універсалістом, який припустив, що всі люди можуть зрештою досягти спасіння (апокатастазис), але лише після очищення від гріхів через «божественний вогонь», тобто внутрішній біль від усвідомлення власних гріхів. Деякі дослідники приписують йому вчення про переселення душ (метемпсихоз).

Доклав значний внесок у розвиток концепції Трійці, був одним із перших, хто назвав Святого Духа учасником Божества. Поряд із тим поділяв позицію субординаціоністів, тобто вчив, що Отець вищий за Сина, а Син вищий за Святого Духа (на той час ортодоксальні погляди на Трійцю ще не були сформульовані, а поширений субординаціонізм ще не вважали єретичним). Можливо, такі погляди зумовлені спробами Орігена захистити єдність Бога проти гностиків.

Вважав Святе Письмо богонатхненним і виділяв три різні способи тлумачення його уривків: «плоть», або буквально, історичне тлумачення уривка; «душа» — моральне послання; «дух» — вічна, безтілесна реальність, яку передавав текст. Розглядав книги Приповістей Соломона, Еклезіаста та Пісню над піснями як ідеальні взірці тілесного,

душевного та духовного компонентів Святого Письма відповідно. Вважав «духовне» тлумачення найглибшим і найважливішим значенням тексту і вчив, що деякі уривки взагалі не містять буквального значення, а тільки суто алегоричне.

Був надзвичайно плідним автором, який написав, згідно з Єронімом Стридонським, 800 праць. Головна робота стосувалася тексту грецького Старого Завіту та викладу всієї Біблії. «Гекзапла» була конспектом шести версій Старого Завіту: івритом, івритом із грецькою транслітерацією, Септуагінти, грецьких перекладів Акили, Сіммаха та Теодотіона. Мета «Гекзапли» полягала в тому, щоб забезпечити надійну основу та вивірений текст Старого Завіту для дебатів з рабинами (для яких авторитетним був лише текст івритом).

«Про засади» (220–230) — перший систематичний виклад християнської доктрини, де обговорюється Творець як Бог Старого й Нового Завітів, втілення одвічного Господа, Святий Дух як один із Божественної тріади, свобода розумних душ, безтілесні духи, невічність світу, майбутній суд. Оригінал праці втрачено. Може бути реконструйований лише з «Філокалії» (антології, укладеної Василієм Великим і Григорієм Назіанзином), латинського парафраза церковного історика Руфіна Аквілейського (4 ст., який відверто переписував уривки неортодоксального змісту) та пізніших авторів, зокрема Єроніма Стридонського та Юстиніана I Великого (які цитували найбільш компрометивні фрагменти, щоби виставити Орігена за єретика).

В апологетичній праці «Проти Цельса» (248) Оріген послідовно спростовує кожен із аргументів Цельса. Відтак праця є основним джерелом погляду язичницької інтелігенції на християнство 2 ст., а також класичним формулюванням ранньохристиянської відповіді. Спираючись на вчення Платона, мислитель заперечує, що християнство та грецька філософія є несумісними, і стверджує, що філософія містить багато правдивого та гідного захоплення, тоді як Біблія — щонайбільшу мудрість, яку грецькі філософи могли хоч коли урозуміти. До появи цієї праці багато хто вважав християнство народною релігією для неписьменних і неосвічених, проте Оріген підніс його до рівня богословсько-філософської доктрини.

У праці «Про молитву» (232–235) виклав міркування про мету, необхідність і переваги молитви та подав екзегезу Господньої молитви «Отче наш». У трактаті «Про мучеництво», або «Повчання до мучеництва» (235), застерігав від будь-якого загравання з ідолопоклонством, наголошував на обов'язку мужньо переносити мученицьку смерть та пояснював значення мучеництва.

Екзегетичні твори Орігена складаються з коментарів (наукових викладів для освічених християн), проповідей для мішаних груп людей та схолій (окремих коментарів до певних уривків чи книг). Найважливіші — коментарі до Євангелія від Івана, Євангелія від Матвія, Послання до римлян, Пісні пісень.

Визнання

Орігена часто вважають першим значним християнським теологом і найвпливовішою постаттю донікейського періоду. Вплив його біблійної екзегези та аскетичних ідеалів був вагомим; його коментарі вільно плагіатили пізніші екзегети, як східні, так і західні.

Діяча вважають основоположником аскетичної традиції. Завдяки працям ченця й богослова 4 ст. Евагрія Понтійського його ідеї перейшли не лише в грецьку аскетичну традицію, але й до Івана Кассіяна Римлянина, Аврелія Августина та на захід.

Попри виданий Юстиніаном I едикт із засудженням Орігена (543) та ухвали П'ятого Вселенського собору (м. Константинополь, 553) спадщина діяча не була забута. Вплив ідей Орігена помітний у працях Афанасія Великого, Максима Сповідника, отців-каппадокійців, Івана Дамаскина, Йогана Скотта Еріугени та ін.

Від часів Відродження тривають суперечки щодо ортодоксальності Орігена.

У католицизмі визнаний Отцем церкви, у православ'ї — церковним письменником.

Додатково

- За твердженням Євсевія Кесарійського, Оріген ще в молодому віці кастрував себе, аби вільно наставляти жінок, які готувалися до хрещення. Не виключено, що це були плітки, поширювані його суперниками.
- Оріген був пацифістом; у своїй праці «Проти Цельса» стверджував, що властивий християнству пацифізм — один із зовнішньо помітних аспектів цієї релігії.
- Коментарі до конкретних книг Святого Письма набагато більше зосереджені на систематичній екзегезі, ніж на його проповіді. Тут Оріген застосовує точну критичну методологію і демонструє вражаючі енциклопедичні знання з різних предметів, робить перехресні посилання на конкретні слова, перераховує кожне місце, де слово з'являється в Біблії, разом із усіма відомими значеннями слова.
- Коментар до Пісні пісень був найвідомішим, тут Оріген розширив екзегезу єврейського рабина Аківи бен Йосефа, інтерпретуючи Пісню пісень як містичну

алегорію, в якій наречений представляє Логос, а наречена — душу вірянина. Цей текст зберігся лише в латинському перекладі.

Праці

- Patrologia Graeca: in 161 vol. Paris : J. P. Migne's Imprimerie Catholique, 1857–1866. Vol. 11–17.
- А н г л. п е р е к л. — Contra Celsum / Trans. from Greek H. Chadwick. Cambridge : Cambridge University Press, 1965.
- On First Principles / Trans. from Greek J. Behr. Oxford : Oxford University Press, 2020. 448 p.
- An Exhortation to Martyrdom; Prayer; First Principles, book IV; Prologue to the Commentary on the Song of Songs; Homily XXVII on Numbers / Trans. from Greek R. Greer. New York : Paulist Press, 1979. 320 p.
- The Commentary of Origen on the Gospel of St. Matthew, 2 vols. / Trans. from Greek R. E. Heine. Oxford : Oxford University Press, 2018.
- Commentary on the Epistle to the Romans Books 1–5 / Trans. from Greek Th. P. Scheck. Washington : Catholic University of America Press, 2001. 411 p. (The Fathers of the Church. Vol. 103).
- Commentary on the Epistle to the Romans Books 6–10 / Trans. from Greek Th. P. Scheck. Washington : Catholic University of America Press, 2002. 340 p. (The Fathers of the Church. Vol. 104).

Література

1. Williams R. Origen: Between Orthodoxy and Heresy // Origeniana septima : Origenes in den auseinandersetzungen des 4 jahrhunderts / Herausgegeben von W. A. Bienert, U. Kühneweg. Leuven : Leuven University Press; Peeters, 1999. P. 3–14.
2. Марченко Я. Система поглядів Оригена (за працею Про Начала) // Українське релігієзнавство. 2009. № 49. С. 115–125.
3. Бредун І. В. Есхатологія Долі у вимірі богословської думки Оригена // Гілея. 2017. Вип. 124. С. 127–131.
4. The Oxford Handbook of Origen / Ed. by R. E. Heine, K. J. Torjesen. Oxford : Oxford University Press, 2022. 626 p.
5. Мозговий І. Ориген // Українська релігієзнавча енциклопедія : в 4 т. / За ред. А. Колодного. Київ : Інтерсервіс, 2023. Т. 2. С. 525–526.
6. McGuckin J. A. Origen of Alexandria: Master Theologian of the Early Church. Lanham : Fortress Academic, 2024. 184 p.

7. Ramelli I. L. E. Origen, the Philosophical Theologian: Trinity, Christology, and Philosophy-
Theology Relation selected Studies/Kleine Schriften. Berlin; Boston : De Gruyter, 2024.
735 p.

Автор ВУЕ

Ю. В. Розумна

Покликання на цю статтю: Розумна Ю. В. Оріген // Велика українська енциклопедія.
URL: <https://vue.gov.ua/Оріген> (дата звернення: 13.05.2026).

Статус гасла: Оприлюднено

Оприлюднено: 12.12.2024